

CONJUNCTUURPOLITIEK EN PRIJSSTABILISATIE.

Door Prof. Dr. J. TINBERGEN.

De onmiddellijke aanleiding tot de navolgende beschouwingen is de gedachtenwisseling tussen de beide heren Verrijn Stuart en den heer Van Genechten, in dit tijdschrift ¹⁾, over kwesties van prijsstabilisatie en neutraal geld. Het zij mij vergund op enkele punten dezer discussie nader in te gaan; daarbij zal ik mij veroorloven, ook enkele andere punten aan te roeren, waartoe eigen onderzoekingen mij gevoerd hebben. Daarbij wil ik mij voorlopig geheel stellen op het standpunt van de conjunctuurpolitiek; de ongetwijfeld bestaande andere aspecten van prijsstabilisatie laat ik buiten beschouwing.

Ik geloof het uitgangspunt van de genoemde schrijvers en ook b.v. van J. G. Koopmans ²⁾, aldus te kunnen formuleren. Bij het zoeken naar de juiste conjunctuurpolitiek zoekt men zich allereerst een vrijwel conjunctuurloze maatschappij en deze meent men dat bereikt wordt door een *neutraal geldstelsel*. De definities die men van neutraal geld geeft lopen dan echter uiteen. Prof. Verrijn Stuart Sr. en Koopmans spreken duidelijk uit dat neutraal geld niet hetzelfde is als waardevast geld. Koopmans definiëert een neutraal geldstelsel als een geldvoorziening waarbij elke spontane oppotting wordt geneutraliseerd door creatie van nieuwe betaalmiddelen en elk spontaan weer in circulatie brengen van opgepot geld door oppotting elders. Verrijn Stuart Jr. en Van Genechten vereenzelvigen neutraal geld en waardevast geld. In principe schaar ik mij hier aan de zijde van Koopmans; men kan echter van mening zijn dat wel is waar in principe waardevast geld en neutraal geld niet op hetzelfde neer komen doch dat de praktische verschillen niet groot zullen blijken. Zo ziet het, begrijp ik hem goed, bv. Goudriaan, die daarbij onder waardevast geld zelfs ver-

---

¹⁾ De Economist 1935, blz. 695 e.v. en blz. 872 e.v.

²⁾ B.v. in Zum Problem des „neutralen“ Geldes, in het verzamelwerk „Beiträge zur Geldtheorie“, uitgave van F. A. Hayek, Weenen 1933.

staat een voorziening waarbij het prijsniveau in engere zin constant is³⁾. Verrijn Stuart Jr. echter denkt zich bij waardevast geld niet het prijsniveau in engere zin constant, doch een „general index” waarin ten minste ook de koersen van aandelen zijn opgenomen.

Bepalen wij ons eerst tot waardevast geld in de engere zin; een geldvoorziening dus waarbij het gemiddelde *goederenprijspeil* constant blijft. Een dergelijke geldvoorziening geeft m. i. geen voldoende garantie voor een (vrijwel) conjunctuurloze maatschappij. Een aantal statistische onderzoeken, waarover ik hieronder nog nader zal rapporteeren, hebben wij tot het inzicht gebracht dat ook bij een constant prijzenpeil nog belangrijke schommelingen in de productie van productiemiddelen, van winsten en van koersen van aandelen kunnen voorkomen. Men zou reeds kunnen betogen dat de stabiele prijzen in de Verenigde Staten en elders van 1924—1929 inderdaad met een belangrijke conjunctuurbeweging zijn gepaard gegaan; ik meen dat de nog te noemen statistische onderzoeken, die tot 1932 liepen, iets meer bewijskracht hebben. Deze maken aannemelijk dat er inderdaad in belangrijke mate (hier komt het nl. op neer; het gaat steeds om kwantitatieve verhoudingen) schommelingen mogelijk zijn van hetzelfde karakter als de ons bekende conjunctuurgolven, ook al waren de prijzen gestabiliseerd. Hetzelfde valt te zeggen, volgens die onderzoeken, wanneer behalve de prijzen ook de lonen stabiel zouden zijn gebleven. Er zou, met andere woorden, een belangrijke „Mengenkonjunktur” mogelijk zijn; al is aannemelijk dat deze in de meeste gevallen een niet zo ernstige vorm zou aannemen als de conjunctuur die we met de prijsdaling van 1929—1932 hebben beleefd⁴⁾.

Of hetzelfde ook gezegd kan worden t.a.v. een geldvoorziening waarbij een general index, omvattende eveneens koersen van aandelen, zou constant worden gehouden, zou ik niet aanstonds wil-

---

³⁾ Goudiaans voorstel tot een grondstoffenvaluta brengt nl. mee een vrijwel constant prijsniveau van het gemiddelde van alle goederen, ook de eindproducten. Zie b.v. Ec. Stat. Ber. 1931, blz. 922 e.v.

⁴⁾ Met name heb ik dan ook bezwaar tegen Goudriaans opvatting (zie zijn inaugurele rede te Delft, 1936) dat een prijsdaling op de grondstoffenmarkt *noodzakelijk* zou zijn voor een depressie als we er een hebben gehad. Dat ze voldoende is, is door deze schrijver op zeer fraaie wijze aangetoond (De Economist, December 1934, blz. 849).

len beweren. Daartoe moet eerst een andere kwestie ter sprake worden gebracht. Tot hier spraken we nog slechts van het *richtsnoer* van de conjunctuurpolitiek. Daarnaast bestaat er de vraag naar het *instrument* van de conjunctuurpolitiek. Een aantal schrijvers ziet als instrument van de conjunctuurpolitiek de kredietpolitiek van de centrale bank. De minst ver gaande voorstellen speciaal zien het *disconto* als het instrument. ~~Andere, verder gaande voorstellen speciaal zien het *disconto* als het instrument.~~ Andere, verder gaande, aanbevelingen denken ook over het aanbod van krediet als instrument (b.v. bij rantsoenering of openmarktpolitiek). Bij het voorstel van Goudriaan (de grondstoffenvaluta) vallen richtsnoer en instrument samen. Men stelt zich tot doel, de grondstoffenindex stabiel te houden en men grijpt ook onmiddellijk bij de grondstoffenprijzen zelf aan door de inwisselbaarheid der pakketten grondstofcelen tegen betaalmiddel. Dit is het zeer sterke punt in de grondstoffenvaluta.

Wanneer men een concreet voorstel doet, is het niet alleen gewenst om het instrument aan te wijzen, doch ook *nodig dat men bewijst dat het aangegeven instrument in staat stelt om aan het richtsnoer voldoende snel te gehoorzamen*. In het geval van Goudriaan is daaraan m.i. geen twijfel. Dat is echter niet altijd zo. Het is b.v. volstrekt niet zeker dat een discontopolitiek die bij elke stijging van de prijzen onmiddellijk daarna met een hoger disconto antwoordt tot een stabiel prijsniveau leidt. Dat hangt b.v. zeer evident af van de coëfficiënt die aangeeft met hoeveel procent het disconto wordt verhoogd voor elke 10 % prijsstijging. En er laten zich gevallen genoeg denken waarin het onmogelijk is om zodoende het doel te bereiken ⁵⁾. Een sprekend voorbeeld van gelijke aard is een andere conjunctuurpolitiek: de deflatiepolitiek. Richtsnoer is daar: de kosten aan de prijzen aan te passen; stabiliteit van de winstmarge, zou men het kunnen uitdrukken. Door de onvermijdelijke vertragingen in de reacties die daartoe nodig zijn kan het echter gebeuren dat het instrument: de verlaging van loon, steun en vaste lasten, onbruikbaar blijkt. Onder bepaalde voorwaarden kunnen daarbij processen ontstaan die niet uitmonden in een opgaande beweging ⁶⁾.

⁵⁾ Kan men b.v. beweren dat in de tijden van de constateringspolitiek van de Engelse Bank, toen dus de rente zeer hevig op- en neerbewogen werd, de conjunctuurbeweging matiger was?

⁶⁾ In zeer algemene zin heb ik deze stelling verdedigd en toegelicht in

Op grond van het feit dat noch Verrijn Stuart Jr. noch Koopmans zich zeer stellig uitlaten over het instrument, nodig bij de door hen voorgestane conjunctuurpolitiek, is het m.i. onmogelijk de mérites hunner voorstellen voldoende te belichten. Men kan om bovengenoemde redenen naar mijn mening nl. de bespreking van het richtsnoer en het instrument niet scheiden, zoals Verrijn Stuart Jr. schijnt te willen.

Natuurlijk zijn wel gissingen mogelijk. Men kan zich denken dat de discontopolitiek als instrument wordt gekozen. In dat geval zou ik willen poneren dat slechts zeer belangrijke discontoveranderingen (veel belangrijker dan we ze in de laatste conjunctuurgolven hebben gekend) in staat zouden zijn om een invloed van enige betekenis op het investeringsvolume uit te oefenen. Zoals ik nl. reeds te anderer plaatse heb betoogd, volgt dit uit een aantal correlatieonderzoekingen. Men zou deze aldus kunnen resumeren: wanneer de rentestand een enigszins belangrijke invloed zou gehad hebben op het verloop der investeringen, dan zou er een duidelijker neiging moeten bestaan bij de curve der investeringen om tegengesteld te verlopen aan die van de rentestanden. Men merkt van een dergelijke tendentie zo goed als niets.

Ook wanneer de openmarktpolitiek aan de discontopolitiek wordt toegevoegd, lijkt het mij nog twijfelachtig of een voldoende snelle werking mogelijk is. Het zo vaak gereleveerde feit van de onwerkzaamheid van dit middel in een depressieperiode is daarvoor de voornaamste grond.

Een andere mogelijkheid bij het voorstel-Verrijn Stuart Jr. zou zijn om de grondgedachte van Goudriaan toe te passen op deze wijze dat aan de grondstoffenpakketten zou worden toegevoegd een aandelenpakket. Het heeft echter weinig zin om over de resultaten van een dergelijke politiek te gaan discussiëren voordat ze inderdaad is voorgesteld. Ik vlei mij echter met de hoop dat de onder te noemen methode van onderzoek het gemakkelijker zal maken, dit vraagstuk op te lossen.

Ik meen dat de bovenstaande opmerkingen ons wel voeren tot enige beschouwingen van algemene aard die hun nut kunnen heb-

---

een artikel in de Zeitschrift für Nationalökonomie V (1934) blz. 289 e.v.; een geheel ander geval en betoog bij Goudriaan, De Economist Dec. 1934, p. 849; een soortgelijk betoog bij Van de Woestijne, De Economist 1936 (85), blz. 217.

ben voor de verdere discussies. Deze beschouwingen betreffen vooral de kwantitatieve structuur van de vraagstukken waarom het hier gaat. En ze brengen enige aspecten naar voren die m.i. tot nog toe verwaarloosd zijn en enkele verrassingen bevatten ⁷⁾.

Alle vraagstukken van conjunctuurverklaring zowel als van conjunctuurpolitiek kan men onder deze algemene formulering brengen: gegeven een samenleving waarin de verschillende economische grootheden op bepaalde wijze met elkaar samenhangen en waarop bepaalde uitwendige krachten werken; welke bewegingen zal die samenleving dan vertonen? Om hierover iets naders te kunnen zeggen moeten wij verder preciseren.

Onder de economische grootheden verstaan we de prijzen, de productie, de inkomens, enz. enz., kortom alle grootheden die de economische wetenschap wenst te „verklaren”. Onder dat „verklaren” moeten we in dit vraagstuk verstaan: de bewegingen af te leiden uit de bewegingen der gegeven grootheden (technische, natuurlijke, institutionele), de zgn. „data” van de economie. Dat „afleiden van de bewegingen der economische grootheden uit de bewegingen der data” brengt de economie tot stand doordat ze op grond van redenering en ervaring relaties aanneemt tussen verschillende grootheden en data. Speciaal in de dynamica kan men deze relaties zeer concreet karakteriseren; het eenvoudigste gaat dit wel aan de hand van een voorbeeld. De prijs van een bepaald goed in een bepaalde maand wordt b.v. vastgesteld door de verkoper. Deze baseert zich daarbij b.v. op de kosten van productie en op de omzetten die hij in de afgelopen maand heeft gehad. De hoogte van de bedoelde prijs laat zich dan uitdrukken in die andere grootheden door de een of andere vergelijking of, zo men daaraan de voorkeur geeft, in een grafiek. Een tweede voorbeeld. De hoeveelheid verkochte kledingstukken in een bepaalde maand hangt af van de prijs er van, van de prijzen van andere consumptiegoederen en van de inkomens der consumenten, enz. Ook dat is in een vergelijking uit te drukken. In die vergelijkingen kunnen dus zowel andere economische grootheden als „data” voorkomen en, wat belangrijk is, *deze kunnen op verschillende tijdstippen betrekking hebben*. In totaal zullen er evenveel vergelijkingen zijn als er economische grootheden voorkomen,

---

⁷⁾ Ik maak hier gaarne dankbaar gewag van een aantal animerende besprekingen in het gezelschap „Q. C.” over dit onderwerp, waaraan ik ettelijke suggesties dank.

aangezien er bij elke grootheid toch bepaalde motieven zijn die tot het tot stand komen er van leiden. Deze vergelijkingen willen we de *elementaire vergelijkingen* noemen.

Het stelsel van deze elementaire vergelijkingen bepaalt in principe het verloop van alle grootheden, mits men de veranderingen in de data op de verschillende tijdstippen die ons interesseren kent. In het algemeen is de werkelijke algemene oplossing van deze vergelijkingen echter bijna ondoenlijk zonder het aanbrengen van een aantal *vereenvoudigingen*, waarvan aannemelijk gemaakt moet worden dat ze toelaatbaar zijn.

Het komt mij voor dat de doelmatigste vereenvoudigingen de volgende zijn:

a) de „*macroëconomische*” vereenvoudiging, om een door Frisch ingevoerde term ⁸⁾ te bezigen. Deze bestaat hierin dat we in plaats van alle afzonderlijke prijzen en alle afzonderlijke productiehoeveelheden, enz. beschouwen een algemeen prijsniveau, een productieindex, enz. In 't algemeen kan men zich daarbij ongeveer houden aan de indexcijfers die veelal reeds gepubliceerd worden. Een eis van betekenis die men moet stellen is echter dat men ondanks de vereenvoudigingen een in ander opzicht nodige *volledigheid* handhaaft. Zo moet men natuurlijk niet alleen het voor consumptie bestede bedrag invoeren, maar daarbij dan noodzakelijk ook het geïnvesteerde bedrag en het opgepotte bedrag; daarmee is dan de uitgave-zijde volledig belicht. Hetzelfde geldt voor de productiezijde, het prijzensysteem, enz. Een algemene motivering voor het werken met de macroeconomische vereenvoudiging is, naast de noodzaak van vereenvoudiging, het feit dat men zich niet voor de lotgevallen der afzonderlijke goederen interesseert, doch inderdaad slechts voor grotere complexen. De volgende vereenvoudiging is

b) het aannemen van *lineaire* vergelijkingen, wanneer alle grootheden worden gemeten in afwijkingen van hun beweeglijke evenwichtswaarde ⁹⁾. Dergelijke lineaire vergelijkingen zijn toe-

---

⁸⁾ Voorzover ik weet, voor het eerst gebruikt in zijn bijdrage tot de Essays in Honour of Gustav Cassel, Londen 1933.

⁹⁾ Het zou te ver voeren om op de wetenschappelijk zuivere definitie van dit begrip in te gaan. Als een eerste benadering kan men voorshands bij deze evenwichtswaarde denken aan de „trendwaarde” zoals die bij het moderne conjunctuuronderzoek wordt aangenomen.

laatbaar voor kleine afwijkingen van de evenwichtswaarde. Men kan vragen of de tegenwoordige omstandigheden aan die eis wel voldoen. Inderdaad, in verschillende opzichten niet. Maar voor vraagstukken van conjunctuurpolitiek, waarbij het juist de bedoeling is om in de buurt van het evenwicht te blijven, kan deze veronderstelling m.i. goed gebruikt worden ¹⁰⁾. Voor de verklaring van toestanden als de huidige, waarbij zeer belangrijke afwijkingen van het evenwicht een rol spelen, is het nodig om sommige discontinue relaties aan te nemen.

Daarover zijn zeer juiste dingen opgemerkt door Goudriaan ¹¹⁾, o.a. als hij het begrip grensprijs introduceert.

De derde vereenvoudiging die m.i. voorlopig kan worden aangebracht is

c) een vereenvoudiging in de *tijdsstructuur* van het economisch geheel. In werkelijkheid zal b.v. het investeringsvolume in een bepaalde maand afhangen van de winsten die juist tevoren gemaakt zijn en van de winsten iets langer geleden, van nog iets langer geleden, enz. Er is, om met Irving Fisher te spreken, niet één vaste „lag” (vertraging) tussen deze twee verschijnselen, doch een „distributed lag”. Onder de hier bedoelde vereenvoudiging versta ik nu het vervangen van een dergelijke distributed lag door een enkelvoudige.

Het op deze algemene wijze vereenvoudigde stelsel vergelijkingen zal nu nog talrijke speciale vereenvoudigingen moeten ondergaan, alvorens handelbaar te zijn ¹²⁾.

Deze speciale vereenvoudigingen bestaan hierin dat *in de vergelijkingen* waarvan reeds sprake was *niet alle grootheden voorkomen die op de te verklaren grootheid invloed uitoefenen, doch slechts degene die voor de cyclische bewegingen van het meeste belang zijn*. Dit moge door een voorbeeld worden toege-

¹⁰⁾ Hierbij is voorshands aangenomen dat er maar één evenwicht is. Op complicaties als gevolg van het aanwezig zijn van meer evenwichten worde thans niet ingegaan.

¹¹⁾ Loc. cit. en in particuliere gesprekken.

¹²⁾ Handelbaar zijn is natuurlijk geen criterium er voor of men de werkelijkheid voldoende benadert. We hebben hier dus in verschillend opzicht nog met een proef te doen. Wie zou menen dat andere methoden er met minder vereenvoudigingen komen, stelle zich de vraag of ook bij de verderop ter sprake komende kwesties die andere methoden bruikbaar blijven.

licht, nl. aan de vergelijking voor de hoeveelheid arbeidsuren die (in het gehele land) per jaar wordt verricht en die we kortheids-halve met „werkgelegenheid” aanduiden.

Op de werkgelegenheid werken vele factoren in. Zo hebben b.v. de temperatuurswisselingen invloed. Deze bepalen echter in eerste benadering alleen de seizoenschommelingen. Daar we alleen de cyclische bewegingen zouden beschouwen, vallen de temperatuursveranderingen dus buiten onze beschouwingen. Voorts heeft de stand van de techniek invloed. Bij eenzelfde omvang van de productie zal er des te minder werkgelegenheid zijn, naarmate de stand van de techniek meer gevorderd is. Deze veranderingen in de techniek geschieden echter voor de totaliteit van alle bedrijfstakken gewoonlijk zo geleidelijk dat men kan zeggen dat alleen de trendbeweging van de werkgelegenheid daardoor merkbaar afwijkt van die van de omvang der productie; de cyclische bewegingen niet. Ook de veranderingen in de techniek spelen dus voor ons geen rol. Dan kan men zeggen dat de bedrijfsbezetting een rol speelt. Men kan zich nl. bij dezelfde totale omvang van de productie de ene keer denken dat deze geleverd wordt door alleen de beste bedrijfshuishoudingen, die alle op volle capaciteit werken, en de andere maal dat ze geleverd wordt door alle bedrijfshuishoudingen, waarbij belangrijk beneden de capaciteit gewerkt wordt. In het laatste geval zal waarschijnlijk de werkgelegenheid groter zijn dan in het eerste. Wat wij met bedrijfsbezetting hebben aangeduid heeft dus ook invloed. Wij zullen ook deze verwaarlozen omdat er een zekere neiging wordt waargenomen tot een parallelbeweging in productie en gemiddelde bedrijfsbezetting, die op zichzelf goed te verklaren is, doch waarvan de details niet ter zake doen. Zo blijft dan als bepalende factor over de omvang van de productie. De cyclische bewegingen in de werkgelegenheid worden evenredig aangenomen met de cyclische bewegingen in de productie. Dit betekent op zich zelf nog geenszins dat een gegeven verandering in de productie een procentueel even grote verandering in de werkgelegenheid tot gevolg heeft. Integendeel kan deze laatste b.v. kleiner zijn, daarin tot uitdrukking brengend dat de parallel met de productie veranderende bedrijfsbezetting ook invloed heeft, doch dat deze twee invloeden onmiddellijk kunnen worden opgeteld.

Met dit voorbeeld hoop ik de bedoeling van de „speciale vereenvoudigingen” te hebben verduidelijkt. Het spreekt vanzelf dat

er wat deze betreft al zeer veel variatie mogelijk is. Het komt mij voor dat juist discussies over de vereenvoudigingen die zouden kunnen worden ingevoerd zeer vruchtbaar zijn om tot een overbrugging van meningsverschillen of eventueel tot een duidelijke formulering daarvan te geraken. De concrete, quantitative methode is daarvoor steeds zeer geëigend geweest en is het ook hier.

Daar komt nog bij dat de vergelijkingen waarvan hierboven steeds sprake was veelal onmiddellijk voor statistische verificatie toegankelijk zijn. Veel van het werk dat door het Centraal Bureau voor de Statistiek op het gebied van het conjunctuuronderzoek is ondernomen heeft tot doel om dergelijke verificaties te leveren.

Wanneer men eenmaal het bedoelde stelsel van vergelijkingen heeft verkregen, dan laat zich wiskundig daaruit afleiden welke soort van bewegingen het beschouwde economische systeem zal uitvoeren, wanneer een bepaalde beginbeweging (als gevolg van de een of andere verandering der „data”) is gegeven. De aard van die beweging hangt dan begrijpelijkerwijze nog af van de coëfficiënten die in de vergelijkingen voorkomen — of, in de grafische uitdrukkingwijze: van de helling van de lijnen in de grafieken die het verband tussen de verschillende grootheden tot uitdrukking brengen. Die coëfficiënten of die hellingen zijn zelf wat men zou kunnen noemen „structuurgrootheden”, nl. grootheden die samenhangen met de structuur van onze voortbrengingswijze en van de onderlinge proporties in onze nationale economie. En men zou het vraagstuk van de beste conjunctuurpolitiek aldus kunnen formuleren: hoe moet deze structuur van onze voortbrengingswijze, hoe moeten de proporties in onze economie worden gewijzigd, opdat het systeem zoveel mogelijk gewapend zij tegen stoten van buiten, d.w.z. zo min mogelijk schadelijke bewegingen (en bijbewegingen) gaat uitvoeren, wanneer het eens uit zijn evenwicht geraakt?

Al deze dingen worden natuurlijk pas belangwekkend als ze eenmaal in concrete vorm gegoten zijn en ik moet de lezer dan ook wel om verontschuldiging vragen voor deze lange abstracte uithaal. Ten einde nog enigszins concreet te zijn, wil ik hier enkele der voornaamste conclusies vermelden waartoe mij het uitwerken van een geval dat op de Verenigde Staten na de oorlog betrekking heeft, geleid heeft. De desbetreffende cijfers en beschouwin-

gen hoop ik weldra elders te publiceren¹³⁾; ik ontveins mij geen ogenblik dat ze in velerlei opzicht slechts voorlopig zijn.

Men kan de grote lijnen van de economische geschiedenis der periode 1919—1932 in de Verenigde Staten beschrijven met behulp van de volgende elf grootheden:

I. P r i j z e n :

de kosten van levensonderhoud,
het uurloon.

II. K w a n t i t e i t e n :

de afzet van consumptiegoederen,
de hoeveelheid gepresteerde arbeid (in totaal),
de hoeveelheid gepresteerde arbeid ten behoeve van nieuwe investeringen.

III. G e l d s o m m e n :

het arbeidsinkomen,
het overige inkomen (incl. het niet uitgekeerde bedrijfsinkomen),
idem, voorzover uitgekeerd,
het gedeelte daarvan dat besteed wordt,
de waarde van de consumptiegoederenafzet,
de toename der betalingsmiddelenmassa.

Bij het beschouwen van deze lijst vergeete men niet dat het aantal elf betrekkelijk willekeurig is. Men kan de lijst uitbreiden met grootheden die uit te drukken zijn in de reeds genoemde. Men kan om dezelfde reden ook de lijst inkrimpen, als men meent dat er een zó eenvoudig verband bestaat met enige andere der genoemde grootheden, dat het niet de moeite waard is om dit verband afzonderlijk in een vergelijking neer te leggen. De gegeven lijst is alleen zo gekozen omdat zich aan de hand daarvan betrekkelijk overzichtelijk een denkbeeld laat geven van de aard van het aangenomen vereenvoudigde „model” waardoor de gecompliceerde werkelijkheid is vervangen.

Ondanks de genoemde willekeur in het al dan niet opnemen van bepaalde grootheden in de lijst zal toch de afwezigheid van enkele zeer belangrijke verschijnselen even moeten worden gemotiveerd. Ten eerste ontbreekt „de rentestand”. De redenen daarvan zijn dat de rentestand voor lange kredieten zo weinig ver-

¹³⁾ NI. als monografie bij de fa. Hermann & Cie te Parijs.

andert dat hij als vrijwel constant kan worden beschouwd, terwijl de invloed van de rentestand voor korte kredieten op de investeringen niet aantoonbaar was (men vergelijkte het reeds hierboven daaromtrent betoogde). Ten tweede ontbreekt de buitenlandse handel geheel. Dit wordt verklaard door de omstandigheid dat er in zoverre een zeer snelle aanpassing van invoer aan uitvoer heeft bestaan dat het invoersaldo tegenover de overige posten van het nationale inkomen kan worden verwaarloosd. Ten derde zijn de koersen van aandelen niet afzonderlijk genoemd. Aangenomen is, dat deze zich met de winst parallel bewegen. Men zal voorts wellicht missen een splitsing tussen renteinkomen en winst. Het renteinkomen kan echter wederom als nagenoeg constant worden beschouwd. Aangenomen is voorts o.m. dat er geen in verhouding tot de productie belangrijke veranderingen in de voorraden (in totaal) zijn opgetreden (hetgeen de cijfers evenzeer bevestigen).

Zoals al even werd opgemerkt, zijn de onderlinge relaties tussen deze economische grootheden in elf vergelijkingen uitgedrukt, die van elke grootheid aangeven de belangrijkste factoren die haar doen veranderen van grootte. Men moet daarbij denken aan die factoren (of, zo men wil, oorzaken) die onmiddellijk van invloed zijn, dus in de logische keten onmiddellijk voorafgaan aan de grootheid in kwestie.

Aangenomen is nu het volgende:

De *kosten van levensonderhoud* (d.w.z. in hoofdzaak de prijzen van consumentengoederen en -diensten) bewegen zich op en neer met de bedrijfsdrukte en vertonen daarbij een zekere vertraging. Er is dus afgezien van een invloed van de kosten van productie; verondersteld is dat deze slechts in the long run richtsnoer zijn.

De *lonen* bewegen zich op en neer met de kosten van levensonderhoud en vertonen daarbij nagenoeg geen vertraging. (Men bedenke dat het over de Verenigde Staten gaat; in een soortgelijke studie over Nederland zou dit verband zeker anders uitvallen).

De *afzet van consumptiegoederen* wordt bepaald door de voor consumptie bestede inkomens en het niveau der kosten van levensonderhoud. De voor consumptie bestede inkomens bestaan uit het gehele arbeidersinkomen benevens een wisselend deel van het overige inkomen. Dit wisselende deel is in absolute maat groter bij hoogconjunctuur dan in depressietijden, doch in relatieve maatstaf groter in depressietijden (zoals de cijfers, zij het zeer ruwe, aannemelijk maken).

De *hoeveelheid gepresteerde arbeid* wordt bepaald door de omvang der nieuwe investeringen en door de omvang van de consumptiegoederenproductie, welke laatste door de afzet van die goederen bepaald is gedacht.

De *voor nieuwe investeringen aangewende arbeid* wordt bepaald gedacht door de winstverwachtingen en deze laatste in eerste aanleg door de bestaande winstgevendheid van het bedrijfsleven.

Het *arbeidsinkomen* is het product van loon en hoeveelheid gepresteerde arbeid.

Het *overige inkomen* wordt bepaald door het overschot boven het arbeidsinkomen dat berekend wordt in het bedrijfsleven te zijn verdiend op grond van bepaalde calculatiemethoden benevens door het inkomen bij speculatieve transacties gerealiseerd. Het zo juist bedoelde overschot wordt niet geheel uitgekeerd doch een deel, afhankelijk van de totale grootte van het overschot, en in absoluut bedrag des te groter naarmate dat overschot groter is, wordt in het bedrijfsleven benut.

Het uitgekeerde bedrijfsinkomen benevens de gerealiseerde speculatiewinsten wordt voor een deel, afhankelijk van de totale omvang, *besteed aan consumptiegoederen en -diensten*, terwijl de rest wordt bespaard.

Dit betekent dat deze geheel of gedeeltelijk, en al dan niet gesuppleerd met nieuw geschapen middelen, wordt gebezigd voor de financiering van het bedrijfsleven. Het bedrag der creatie of der hoarding (d.i. *de toename*, positief of negatief, *der betalingsmiddelen*) wordt telkens bepaald door de voor de financiering van het bedrijfsleven noodzakelijke som te verminderen met het bespaarde bedrag.

Ik zal de lezer niet vermoeien met het opsommen van de formules, al moet aanstonds worden vastgesteld dat deze sommige der hierboven in woorden omschreven relaties nog iets nader vastleggen, waardoor ze voor een volledige controle van de gemaakte hypothesen en gebruikte benaderingen niet kunnen worden gemist. De hierboven gegeven omschrijvingen zullen echter enige indruk kunnen verschaffen van de opzet van het onderzoek. Vermeld möge nog worden dat er in 't algemeen een hoge correlatie bestond tussen het werkelijk verloop der besproken grootheden en het met behulp der aangenomen formules berekende verloop, zodat

er althans geen onmiddellijke tegenspraak met de werkelijkheid bestaat.

In de aangegeven relaties blijken nu, bij geschikte keuze der eenheden, waarin gemeten wordt, acht coëfficiënten een rol te spelen. Van deze acht blijken er vijf slechts een secundaire rol voor het conjunctuurverloop te spelen. Daaronder de coëfficiënten die ik gemakshalve aangeef met prijsflexibiliteit, renteflexibiliteit en loonflexibiteit. De prijsflexibiliteit is daarbij in dit geval het getal dat aangeeft met hoeveel punten het prijsniveau stijgt wanneer de afzet van consumptiegoederen met een procent stijgt (afgezien van trendbewegingen). De renteflexibiliteit is het getal dat aangeeft de rentestijging waarmee de centrale bank reageert op 1 % verandering in de gouddekking van het ruilmiddel. De loonflexibiteit is het getal dat aangeeft de loonstijging die het gevolg is van een procent stijging in het prijsniveau (eveneens na uitschakeling van trendbewegingen). Uit het feit dat deze twee coëfficiënten voor de natuur der conjunctuurbewegingen (voor hun demping vooral) van weinig betekenis blijken te zijn, concludeert men voor het vereenvoudigde schema waarmee zich, zoals gezegd, de economische geschiedenis der Verenigde Staten na de oorlog vrij goed laat benaderen, dat loon- en prijspolitiek voor de conjunctuurstabilisatie van weinig belang zijn ¹⁴⁾.

Een tweetal andere coëfficiënten blijkt daarentegen voor het bedoelde model van buitengemeen groot belang te zijn. Ten eerste de coëfficiënt die aangeeft hoeveel gerealiseerde speculatiewinst het gevolg is van een procent stijging in de bedrijfswinsten. Hoe kleiner deze coëfficiënt, des te beter voor de rust van het economisch leven: des te groter demping vertonen de bewegingen er van. Het bedoelde onderzoek vestigt de indruk dat deze coëfficiënt voor de Verenigde Staten na de oorlog de hoofdrol gespeeld heeft. Dit manifesteert zich o.m. in de zeer belangrijke bedragen die in de nieuwste onderzoekingen betr. het nationale inkomen in de Verenigde Staten (ten dele gebaseerd op de opgaven voor de in-

---

¹⁴⁾ Als men, zoals Goudriaan aanneemt, doch wat voor de beschouwde periode slechts in zeer geringe mate geldt, veronderstelt dat de productie van grondstoffen een systematische afwijking gedurende de conjunctuurcyclus vertoont van de productie van fabrikaten, dan wordt de invloed van prijsstabilisatie belangrijker. Echter blijft het onmogelijk om met behulp van die prijsstabilisatie ook een stabilisatie van de productie van productiemiddelen te verkrijgen, wanneer niet de aandelenspeculatie aanmerkelijk wordt beperkt.

komstenbelasting) worden aangegeven als „winst op de verkoop van activa”. Het wegvallen van een belangrijk deel dezer inkomensvorm reeds in 1929, door het tot staan komen van de bedrijfswinsten (en daarmee de koersen van aandelen), en het geheel wegvallen ervan in 1930, illustreert de grote betekenis er van. En begrijpelijk wordt daarmee, wat m.i. overigens eerst door de formules kan worden bewezen, dat een aanmerkelijk matiger conjunctuurbeweging zou zijn opgetreden, wanneer niet met elke stijging en daling in de bedrijfswinsten een zó vergrote stijging en daling in de speculatieve inkomens gepaard gaat¹⁵⁾.

Een tweede coëfficiënt die blijkens voornoemd onderzoek een rol van betekenis speelt, is de coëfficiënt die aangeeft hoeveel de investeringen toe- of afnemen als de bedrijfswinst toe- of afneemt met één procent. Ook deze coëfficiënt moet zoo klein mogelijk zijn om een zo gedempt mogelijke conjunctuurbeweging te leveren. Merkwaardigerwijze blijkt voorts dat het klein maken van de beide besproken coëfficiënten op zichzelf reeds leidt tot een geringer gevoeligheid van het economisch leven van een bepaald land voor golfbewegingen die van 't buitenland komen¹⁶⁾.

Ik mag de opsomming van enkele conclusies uit het door mij ingestelde onderzoek niet beëindigen zonder er aan te hebben herinnerd dat er naast eisen aan de maatschappelijke organisatie te stellen in verband met haar conjunctuurgevoeligheid ook eisen bestaan te stellen in verband met haar gevoeligheid voor blijvende evenwichtsveranderingen. Deze eisen zijn vaak andere; en het laat zich bewijzen dat de loonflexibiteit — een starre valuta aangenomen — voor die eisen in sommige gevallen wèl een rol van betekenis speelt.

---

¹⁵⁾ Vergis ik mij niet, dan is deze conclusie in overeenstemming met een der conclusies die prof. *Limperc* reeds jaren met nadruk in zijn colleges noemt.

¹⁶⁾ Op het feit dat het hier besproken onderzoek in 't algemeen gesproken het hoofdstuk over conjunctuurbeheersing in het Plan van de Arbeid ondersteunt zij hier slechts even gewezen, doch niet nader ingegaan.
